

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOUR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2024 yil 4-son

Volume 10, Issue 4, 2024

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2024

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

TOSHKENT-2024

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Veb-administrator (Web admin): Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)

MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI

S.B.G'oyipnazarov I.A.Bakiyeva S.M.Kurbanbayeva	<i>Change of professions and skills in the field of tourism under the influence of artificial intelligence.....</i>	6-19
S.S.Amirdjanova	<i>Приоритетные направления занятости населения и организационно-экономические механизмы его реализации.....</i>	20-33

INSON KAPITALI

A.B.Irmatova A.M.Saidahmadov	<i>Raqamli iqtisodiyotda inson kapitalini rivojlantirishda o'qitish tizimi .....</i>	34-50
F.O.Odilova	<i>Касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларини оширишга таъсир кўрсатувчи омиллар .....</i>	51-60
T.N.Azimov	<i>Роль высшего образования в обеспечении устойчивого роста человеческого капитала .....</i>	61-78
T.B.Shomurodov	<i>Oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitalini rivojlanishiga ta'sirini baholash .....</i>	79-86

INSON TARAQQIYOTI

Sh.D.Akishova	<i>O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali moliyaviy salohiyatni oshirishning zamonaviy holati.....</i>	87-93
X.X.Yaxshimuratova	<i>Mamlakat aholisining turmush farovonligini oshirishda iste'mol kreditlarining ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan obyektiv zarurligi.....</i>	94-100
Z.K.Murtozayeva	<i>The role of public procurement in the project financing system formed on the basis of public opinion in the Republic of Uzbekistan.....</i>	101-109
Ch.O'.Ro'zimurodova	<i>Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish: zamonaviy tendensiyalar va asosiy o'zgarishlar.....</i>	110-120
T.B.Shomurodov	<i>O'zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholashning metodologiyasini takomillashtirish.....</i>	121-130

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

O.A.Norboyev	<i>Мулкий муносабатлар механизмини такомиллаштириш.....</i>	131-141

T.B.Shomurodov	<i>Daromad tengsizligining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: rivojlanayotgan mamlakatlar misolida.....</i>	142-150
MIGRATSIYA		
Z.T.Jumanova	<i>Turizm sohasi faoliyatini statistik tahlil qilish.....</i>	151-161
INSON RESURLARINI BOSHQARISH		
M.F.Abdumannofova	<i>Inson resurslarini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning tendensiyalari .....</i>	162-171
G.R.Kuziyeva	<i>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ishchi kuchi samaradorligini oshirishda innovatsiyalarning ta'sirini baholash .....</i>	172-180
G.R.Kuziyeva	<i>Ishlab chiqarishda innovatsiyalarning joriy etilishining ishchi kuchi samaradorligiga ta'sirini baholash .....</i>	181-188
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
S.K.Mansurov	<i>Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda tovarlar eksportining o'рни va ahamiyati .....</i>	189-203
S.U.Ismailova	<i>Роль цифровых маркетинговых стратегий в обеспечении устойчивого экономического роста в цифровой экономике .....</i>	204-213
Sh.Sh.Atadjanova	<i>Turistik destinatsiya raqobatbardoshligini oshirish orqali mintaqada turizmni barqaror rivojlantirish .....</i>	214-221
D.B.Fayziyeva	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish .....</i>	222-232
Sh.U.Karimova	<i>Mintaqada turizmni rivojlantirishda turistik resurslardan unumli foydalanish .....</i>	233-238
G.R.Kuziyeva	<i>O'zbekistonda innovatsiyalarning yapli ichki mahsulotni diversifikatsilayalashdagi rolini baholash...</i>	239-247
Sh.S.Sayfutdinov D.T.Alijonova	<i>Hududiy turizm bozorini barqaror rivojlanishining nazariy asoslari .....</i>	248-254
GENDER TENGLIGI		
B.A.Xonturayev	<i>Ta'lim institutlarini jamiyatga ta'sirini gender indeksleri asosida baholash .....</i>	255-270

MUNOSIB MEHNAT

S.B.G'oyipnazarov

*Barriers to the adoption of Industry 4.0 technologies in
the practice of occupational safety and health of smes...*

271-281

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

OZIQ OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING INSON KAPITALINI RIVOJLANISHIGA TA'SIRINI BAHOLASH

Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

e-mail: t.shomurodov@tsue.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitali rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'siri o'rganiladi. Tadqiqotda oziq-ovqat xavfsizligi darajasi va uning ta'lim, sog'liqni saqlash, hamda iqtisodiy samaradorlik kabi inson kapitalining asosiy jihatlariga ta'siri tahlil qilinadi.

Tadqiqot oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning aholi farovonligi va inson kapitalini rivojlantirishda hal qiluvchi omil ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, mualliflar oziq-ovqat xavfsizligi siyosatini rivojlantirish orqali kambag'allikni kamaytirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bo'yicha takliflarni ilgari surishadi.

Mazkur maqola oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganayotgan tadqiqotchilar, davlat siyosati ishlab chiquvchilar va donor tashkilotlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: investitsiya, samaradorlik, sog'liqni saqlash, oziq-ovqat, siyosati.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Шомуродов Тахир Боймурод угли

Ташкентский государственный экономический университет

Старший преподаватель кафедры экономической теории

Аннотация. В данной статье исследуется влияние обеспечения продовольственной безопасности на развитие человеческого капитала. В исследовании анализируется уровень продовольственной безопасности и его влияние на ключевые аспекты человеческого капитала, такие как образование, здравоохранение и экономическая эффективность.

Исследование показывает, что обеспечение продовольственной безопасности является решающим фактором в повышении благосостояния населения и развитии человеческого капитала. Авторы также предлагают рекомендации по снижению уровня бедности и обеспечению социальной справедливости через развитие политики в области продовольственной безопасности.

Данная статья имеет важное теоретическое и практическое значение для исследователей, изучающих взаимосвязь между продовольственной безопасностью и человеческим капиталом, разработчиков государственной политики и донорских организаций.

Ключевые слова: инвестиции, эффективность, здравоохранение, продовольствие, политика.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF FOOD SECURITY ON HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Shomurodov Tohir Boymurad ugli

Tashkent State University of Economics

Senior Lecturer, Department of Economic Theory

Abstract. This article examines the impact of ensuring food security on the development of human capital. The study analyzes the level of food security and its influence on key aspects of human capital such as education, healthcare, and economic efficiency.

The research highlights that ensuring food security is a critical factor in enhancing public welfare and developing human capital. The authors also propose recommendations for reducing poverty and promoting social equality through the development of food security policies.

This article holds significant theoretical and practical value for researchers studying the relationship between food security and human capital, policymakers, and donor organizations.

Keywords: investment, efficiency, healthcare, food, policy.

Kirish

Oziq-ovqat xavfsizligi global muammolardan biri bo'lib, uning ahamiyati nafaqat inson salomatligi va farovonligini ta'minlash, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda ham katta rol o'ynaydi. Oziq-ovqat xavfsizligi deganda har bir insonning yetarli, sifatli va to'yimli oziq-ovqatga barqaror kirish imkoniyatiga ega bo'lishi tushuniladi. Ushbu masala nafaqat rivojlanayotgan mamlakatlarda, balki rivojlangan davlatlar uchun ham muhim vazifalardan biridir.

Inson kapitali esa jamiyatning intellektual, sog'liq va iqtisodiy resurslar yig'indisi bo'lib, mamlakatning raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Oziq-ovqat xavfsizligi bilan inson kapitali o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud: sifatli oziqlanish insonning jismoniy va aqliy qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa ta'lim olish, mehnat samaradorligi va umumiy iqtisodiy rivojlanishga ta'sir ko'rsatadi.

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash masalasi O'zbekiston Respublikasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Prezident Shavkat Mirziyoyevning so'nggi qaror va farmonlarida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholining sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish, shuningdek, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini diversifikatsiya qilish va ularning eksport salohiyatini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Xususan, “Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashni kuchaytirish va qishloq xo'jaligi sohasini modernizatsiya qilish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarorida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga barqaror kirishini ta'minlash orqali sog'lom turmush tarzini shakllantirish, iqtisodiy barqarorlikni oshirish va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan qator chora-tadbirlar belgilangan.

Inson kapitali, ya'ni aholining sog'lomligi, ta'lim darajasi va mehnat salohiyati mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasida hal qiluvchi

omil hisoblanadi. Sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga kirish imkoniyati ushbu kapitalning rivojlanishi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. To'yimli oziqlanish jismoniy va aqliy qobiliyatlarni oshiradi, bu esa ta'lim sifati, mehnat samaradorligi va iqtisodiy faollikka sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqola davlat tomonidan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning inson kapitali rivojlanishiga ta'sirini baholashga qaratilgan. Unda qabul qilingan qarorlarning amaliy natijalari, oziq-ovqat xavfsizligi va inson salohiyati o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi hamda mavjud tajribalar asosida taklif va tavsiyalar beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

2021-yilda Jahon Banki va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) hisobotlariga ko'ra, dunyo aholisining 9 foizga yaqini oziq-ovqat xavfsizligi muammosi bilan yuzlashgan. Tadqiqotlarda oziq-ovqat narxlarining o'sishi daromadi past uy xo'jaliklari uchun asosiy muammolardan biri sifatida qayd etilgan. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining katta qismi oziq-ovqatga daromadining 50 foizidan ortig'ini sarflamoqda, bu esa boshqa sohalarida inson kapitaliga kiritiladigan investitsiyalarni cheklaydi (FAO, 2022).

2022-yilda Nature jurnalida chop etilgan tadqiqotda to'yib ovqatlanishning bolalar kognitiv rivojlanishi va ta'limdagi muvaffaqiyatga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlangan oilalarda bolalar ta'lim ko'rsatkichlari 30% ga yuqoriroq bo'ladi. Xuddi shu davrda UNICEF tomonidan olib borilgan tahlillar ham to'yib ovqatlanishning bolalar salomatligi va kelajakdagi mehnat samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

COVID-19 pandemiyasi oziq-ovqat xavfsizligini jiddiy xavf ostiga qo'ydi. 2021-yilda Oxfam tomonidan e'lon qilingan ma'lumotlarga ko'ra, oziq-ovqat narxlari o'sishi natijasida kambag'al davlatlarda oziq-ovqat xavfsizligi keskin yomonlashgan, bu esa inson kapitali rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Pandemiya paytida oziq-ovqat yetkazib berish tizimlarining izdan chiqishi ko'plab mamlakatlarda sog'liqni saqlash va ta'lim sifatini pasaytirgan.

O'zbekiston, Qozog'iston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlari misolida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash choralari faol tahlil qilindi. 2021-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari asosida mahalliy qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi oshirilib, oziq-ovqat narxlarining barqarorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Bu esa inson kapitali rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitaliga ta'siri ko'p qirrali. To'yimli ovqatlanish salomatlik, ta'lim va mehnat samaradorligini oshiradi, bu esa butun jamiyatning rivojlanishiga xizmat

qiladi. Shu bois, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha davlat siyosatini takomillashtirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitali rivojlanishiga ta'sirini baholashda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi.

Tadqiqot uchun asosiy ma'lumotlar 2021–2022-yillar davomida xalqaro va mahalliy tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan hisobotlar, jumladan:

- Jahon Banki, BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO), UNICEF va Oxfam hisobotlari.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari.

- Milliy statistika qo'mitasi va qishloq xo'jaligi vazirligi tomonidan e'lon qilingan ma'lumotlar.

O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar (masalan, Qozog'iston, Hindiston va Nigeriya) misolida oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilash bo'yicha amalga oshirilgan davlat siyosati natijalari tahlil qilindi.

Tahlil natijalari umumlashtirilib, oziq-ovqat xavfsizligining inson kapitali rivojlanishiga ta'sirini har tomonlama baholash uchun yagona konseptual ramka ishlab chiqildi.

Mazkur metodologiya oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilish va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Natijalar va tahlillar

Oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganishda 2022-yil statistik ma'lumotlari asosida quyidagi natijalar va tahlillar taqdim etiladi.

2022-yilda Jahon Banki hisobotiga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda aholi daromadining o'rtacha 35-40 foizi oziq-ovqat mahsulotlariga sarflangan. Bu ko'rsatkichning yuqori bo'lishi, boshqa sohalarga, xususan, ta'lim va sog'liqni saqlashga ajratiladigan resurslarni cheklagan. Quyidagi jadvalda ayrim mamlakatlar bo'yicha oziq-ovqat xarajatlari ulushi ko'rsatilgan:

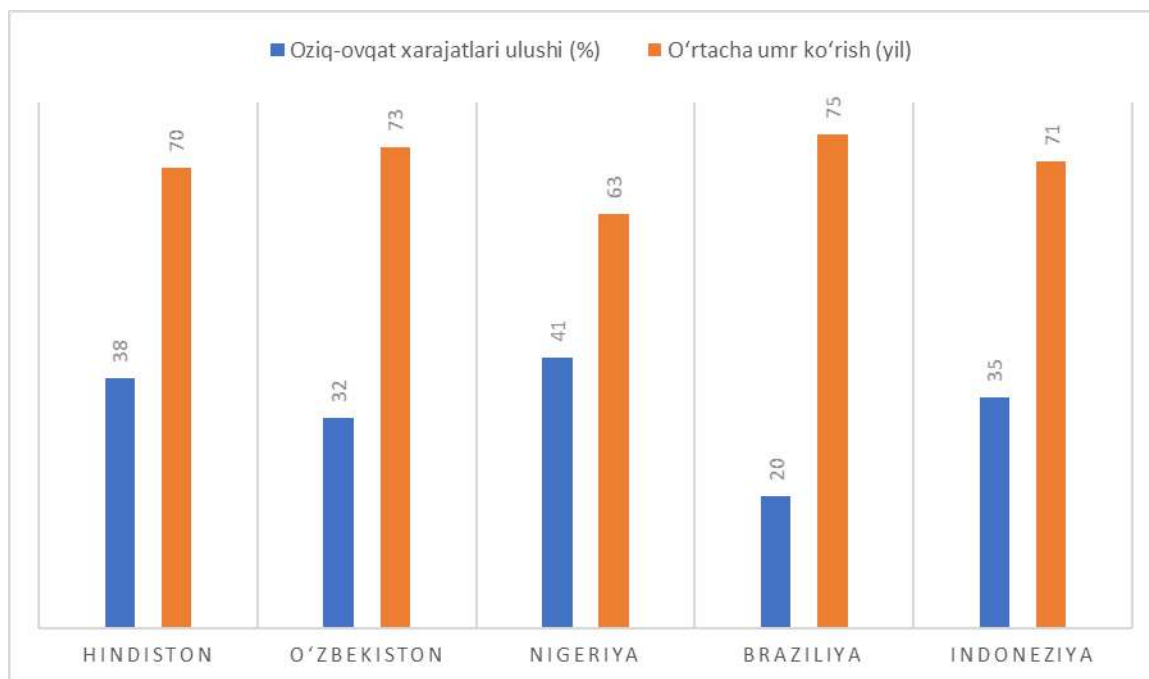
Tahlil shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat xarajatlari ulushi yuqori bo'lgan mamlakatlarda ta'lim va sog'liqni saqlash sohasiga ajratilgan resurslar past bo'lib, bu inson kapitalining rivojlanishiga to'siq bo'ladi.

1-rasm oziq-ovqat xarajatlari ulushi, ta'limga ajratilgan resurslar ulushi va o'rtacha umr ko'rish ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi.

Hindiston oziq-ovqat xarajatlari ulushi 38% ni tashkil etadi, bu esa aholining ta'limga ajratadigan resurslarini kamaytirgan. Natijada, Hindistonda ta'limga ajratilgan resurslar ulushi 4,5% ni tashkil etib, o'rtacha umr ko'rish 70 yilga teng.

O‘zbekiston oziq-ovqat xarajatlari ulushi nisbatan pastroq (32%) bo‘lib, ta’limga ajratilgan resurslar ulushi 5,8% ni tashkil etgan. Bu mamlakatda o‘rtacha umr ko‘rish ko‘rsatkichi 73 yilni tashkil etadi.

Nigeriya oziq-ovqat xarajatlari ulushi eng yuqori (41%) bo‘lib, bu ta’limga ajratilgan resurslarning juda past bo‘lishiga (2,9%) olib kelgan. Natijada o‘rtacha umr ko‘rish 63 yil bilan eng past ko‘rsatkich hisoblanadi.

1-rasm. Oziq-ovqat xavfsizligi va iqtisodiy samaradorlik

Braziliya oziq-ovqat xarajatlari ulushi eng past (20%) bo‘lib, ta’limga ajratilgan resurslar ulushi yuqori (6,2%). Bu mamlakatda o‘rtacha umr ko‘rish 75 yilni tashkil etgan.

Indoneziya oziq-ovqat xarajatlari ulushi 35% bo‘lib, ta’limga ajratilgan resurslar ulushi 4,1%. O‘rtacha umr ko‘rish ko‘rsatkichi 71 yilni tashkil etgan.

Oziq-ovqat xarajatlari ulushi qanchalik yuqori bo‘lsa, inson kapitaliga (ta’lim va sog‘liqni saqlashga) ajratiladigan resurslar shunchalik past bo‘ladi. Bu, o‘z navbatida, o‘rtacha umr ko‘rish ko‘rsatkichlariga salbiy ta’sir qiladi.

Braziliya va O‘zbekiston oziq-ovqat xarajatlari ulushining pastligi sababli ta’lim va sog‘liqni saqlashga ko‘proq investitsiya qila olgan, bu esa ularning o‘rtacha umr ko‘rish darajalarining yuqoriligi bilan aks etadi.

Nigeriya misolida oziq-ovqat xavfsizligining yetarlicha ta’minlanmaganligi inson kapitali rivojlanishini sezilarli darajada cheklab qo‘yganligi yaqqol ko‘rinadi¹⁵.

¹⁵ <https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha?start=10>

Rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash choralari kuchaytirilishi kerak, chunki oziq-ovqat xarajatlarini kamaytirish orqali ta'lim va sog'liqni saqlashga ko'proq mablag' yo'naltirish mumkin.

Ta'limga investitsiya qilishni oshirish uzoq muddatli natijalarda inson kapitalini rivojlantirishga ijobiy ta'sir qiladi, bu esa mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydi.

To'yib ovqatlanish va bolalar salomatligi.

UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda to'yib ovqatlanmaslik darajasi rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalar o'limi va jismoniy rivojlanishdagi cheklovlarning asosiy sabablaridan biri bo'lgan. Quyidagi jadvalda ayrim mamlakatlar bo'yicha bolalar orasida to'yib ovqatlanmaslik (stunting) va bolalar o'limi ko'rsatkichlari keltirilgan.

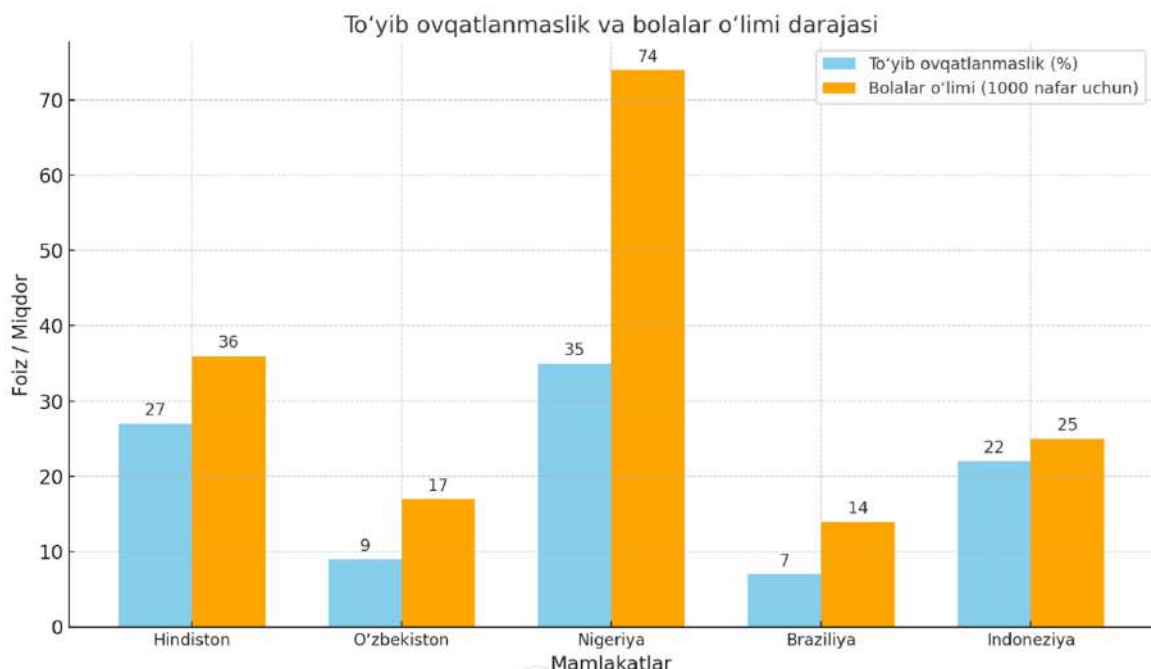
Mazkur ma'lumotlar to'yib ovqatlanmaslik inson kapitalining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan salomatlikka bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. O'zbekiston misolida ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida to'yib ovqatlanmaslik darajasi nisbatan past ekanligi kuzatiladi.

2022-yilda UNESCO tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalari oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlangan hududlarda ta'lim sifati yuqori ekanligini ko'rsatdi. Masalan, O'zbekiston qishloq hududlarida maktablarda o'quvchilarga tushlikni ta'minlash dasturi joriy etilgach, o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyati 20% ga oshgan.

COVID-19 pandemiyasi oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida oziq-ovqat zanjirining izdan chiqishi natijasida to'yib ovqatlanmaslik global miqyosda 10 foizga oshgan. Bu ta'lim va sog'liq sohasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitalining pasayishiga olib keldi.

Statistik ma'lumotlar oziq-ovqat xavfsizligi inson kapitalining sog'liq, ta'lim va iqtisodiy samaradorlik kabi asosiy ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash inson kapitalini rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, davlatlar ushbu muammoga alohida e'tibor qaratishi va resurslarni samarali taqsimlashi zarur.

2-rasm mamlakatlar bo'yicha to'yib ovqatlanmaslik darajasi (%) va bolalar o'limi (1000 nafar uchun) ko'rsatkichlarini vizual tarzda taqdim etadi. Diagrammadan quyidagilar ko'rinadi.

2-rasm. To'yib ovqatlanish va bolalar o'limi darajasi.

Nigeriya to'yib ovqatlanmaslik (35%) va bolalar o'limi (74) bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlarga ega. Braziliya har ikki ko'rsatkich bo'yicha eng past qiymatlarni ko'rsatmoqda: to'yib ovqatlanmaslik 7% va bolalar o'limi 14. O'zbekiston to'yib ovqatlanmaslik darajasi (9%) va bolalar o'limi (17) bo'yicha Braziliyaga yaqin natijalarni ko'rsatmoqda. Hindiston va Indoneziya o'rta ko'rsatkichlarga ega bo'lib, Hindistonning bolalar o'limi nisbatan yuqori (36).¹⁶ Bu tahlillar mamlakatlar o'rtasidagi oziq-ovqat xavfsizligi va sog'liqni saqlash holatini solishtirish uchun foydalanilishi mumkin.

Xulosa

Oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitalining rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, har bir mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada, oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanmagan mamlakatlarda inson kapitalining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatilishi, shu bilan birga, oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilash orqali ta'lim, sog'liqni saqlash va iqtisodiy barqarorlikka ijobiy natijalar olib kelishini ko'rsatib o'tdik.

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun hukumatlar va xalqaro tashkilotlar ko'proq investitsiyalarni oziq-ovqat resurslariga yo'naltirishi, shuningdek, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini kuchaytirishi zarur. Oziq-ovqat xavfsizligi va ta'limga ajratiladigan resurslarning o'zaro bog'liqligi, mamlakatlar o'rtasidagi farqlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

¹⁶ <https://lib.stat.uz/uz/features/turmush-darajasi-va-ijtimoiy-soha?start=10>

Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilash, inson kapitalini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib, o'rtacha umr ko'rish, ta'lim olish darajasi va sog'liqni saqlash sohasidagi yutuqlarni oshirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali o'rtasidagi uzviy aloqani kuchaytirish, barcha davlatlar uchun kelajakdagi barqaror rivojlanish yo'nalishini belgilaydi. Oziq-ovqat resurslariga investitsiyalarni ko'paytirish, ayniqsa pandemiya va iqlim o'zgarishi kabi tahdidlarga qarshi kurashishda muhim strategiya sifatida qaralishi kerak.

Natijada, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash orqali inson kapitalining rivojlanishiga erishish, nafaqat sog'lom jamiyat yaratish, balki iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ham ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jahon Banki (World Bank) ma'lumotlari - Oziq-ovqat xarajatlari ulushi va ta'limga ajratilgan resurslar bo'yicha ma'lumotlar. [World Bank Data](<https://data.worldbank.org>)
2. UNICEF: To'yib ovqatlanmaslik va bolalar o'limi ko'rsatkichlari - Bolalar orasida to'yib ovqatlanmaslik va bolalar o'limi bo'yicha 2022 yilgi statistik ma'lumotlar. [UNICEF Data](<https://data.unicef.org>)
3. UNESCO: Ta'lim va oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha hisobotlar. - Ta'lim dasturlari va oziq-ovqat xavfsizligining ta'limga ijobiy ta'siri bo'yicha ma'lumotlar. [UNESCO Reports](<https://unesco.org>)
4. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) - Pandemiya davridagi oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali rivojlanishiga ta'sir ko'rsatkichlari. [WHO Reports](<https://www.who.int>)
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari. - Oziq-ovqat xavfsizligi va inson kapitali rivojlanishiga oid qabul qilingan davlat dasturlari. [Lex.uz – Normativ huquqiy hujjatlar](<https://lex.uz>)

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz